

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

ZAKLJUČNA STROKOVNA NALOGA VISOKE POSLOVNE ŠOLE
ANALIZA RAZVOJA EKOTURIZMA V OBČINI PIVKA

Ljubljana, junij 2017

DIANA IVANČIČ

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Diana Ivančič, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtorica predloženega dela z naslovom Analiza razvoja ekoturizma v občini Pivka, pripravljene v sodelovanju s svetovalcem mag. Miha Bratec.

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravila samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označila;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnala v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobila soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Ljubljani, dne 2.6.2017

Podpis študentke: _____

KAZALO

UVOD.....	1
1 EKOTURIZEM.....	2
2 EKOLOŠKO KMETIJSTVO.....	3
2.1 Opredelitev ekološkega kmetijstva.....	3
2.2 Preusmeritev iz konvencionalnega v ekološko kmetovanje	4
2.3 Ekološko kmetijstvo v Sloveniji.....	4
2.4 Ekološko kmetijstvo v Avstriji	5
2.5 Urejenost ekološkega kmetijstva	6
2.6 Označevanje ekoloških živil	6
3 TURISTIČNA DEJAVNOST NA EKOLOŠKI KMETIJI.....	8
3.1 Turistična dejavnost kot dopolnilna dejavnost na kmetiji	8
3.1.1. Turizem na kmetiji	8
3.1.2. Negostinska turistična dejavnost	9
3.1.3. Tradicionalna znanja na kmetiji, storitve oziroma izdelki.....	9
3.1.4. Kakovost turističnih kmetij.....	9
3.2 Priglasitev turistične dejavnosti na kmetiji	10
3.3 Obdavčitev turistične dejavnosti na kmetiji.....	10
4 ANALIZA STANJA PRIMORSKO-NOTRANJSKE REGIJE.....	11
4.1 Regionalna razvojna agencija Zeleni Kras.....	11
4.1.1 Področje turizma.....	11
4.1.2 Področje podeželja	12
4.2 Tržna znamka Zeleni kras	12
4.3 Ekološko kmetovanje v regiji	13
4.3.1 Mladi prevzemniki družinskih kmetij	14
4.3.2 Dopolnilna dejavnost na kmetiji.....	15
4.4 Turizem	15
4.4.1 Nastanitvene zmožljivosti.....	16
5 ANALIZA STANJA IN UPELJEVANJA EKOLOŠKO TURISTIČNI KMETIJ	16
5.1 Opis raziskovalnega problema.....	16
5.2 Namen in cilji raziskave	16
5.3 Metodologija raziskovanja.....	16
5.4 Analiza zbranih podatkov	16

5.4.1	Analiza intervjuja z ekološko turistično kmetijo.....	17
5.4.2	Analiza intervjujev ekoloških kmetij	17
5.4.3	Ekološka kmetija z nastanitvijo oziroma kampiranjem (Kmetija v nastajanju).....	18
5.4.4	Analiza pogovora s članom Regionalne razvojne agencije Zeleni Kras	19
SKLEP		19
LITERATURA IN VIRI		21

KAZALO TABEL

Tabela 1: Skupno število ekoloških kmetij in površina zemljišč v kontroli ekološkega kmetovanja po letih	5
Tabela 2: Število nočitev po občinah v regiji v letih 2012-2015	15

KAZALO SLIK

Slika 1: Delež obdelovalnih površin držav članic EU uporabljenih za ekološko kmetijstvo	5
Slika 2: Uradni znak EU	7
Slika 3: Uradni zaščitni znak	7
Slika 4: Zasebne blagovne znamke	7
Slika 5: Kategorije kakovosti turističnih kmetij	10
Slika 6: Faze postopka pridobivanja upravnih dovoljenj in soglasij	10
Slika 7: Tržna znamka Zeleni kras	13
Slika 8: Število ekoloških kmetij po občinah Primorsko-notranjske regije v letu 2012.....	14
Slika 9: Število mladih prevzemnikov po občinah Primorsko-notranjske regije	14
Slika 10: Delež števila kmetij po vrstah dopolnilnih dejavnosti na kmetijah Primorsko-notranjske regije	15

UVOD

Turizem je ena najpomembnejših gospodarskih dejavnosti, ki številnim državam in regijam omogoča hitrejši razvoj, rast osebnega standarda in življenjske ravni. Današnji trendi nakazujejo prehod iz masovnega turizma nazaj k želji po preživljanju prostega časa v neokrnjeni naravi, posledica le-tega je razvoj ekološkega turizma oziroma ekoturizma.

Ekoturizem je odgovorna oblika turizma, potovanja v naravna ali varovana območja, odmaknjena od vrveža civilizacije. To so samotni kraji in ne množično obiskane lokacije, kjer sobivamo z okoljem in lokalnim prebivalstvom (Ste za turizem v sožitju z naravo, 2017).

Ekološki proizvodi so trenutno med najhitreje rastočimi turističnimi proizvodi, povpraševanje po njih pa vedno bolj narašča. Povpraševanje po taki vrsti proizvodov raste približno za 10% na leto, ekološke kmetije pa pridelajo le 20% od vseh ekoloških živil, ki se pojavljajo na našem trgu. V Sloveniji ostalih 80% vse ekološke hrane uvozimo (Alič, Slabe, Bavec, & Ogorevc Račič, b.l.).

Prav podeželje je tisto, ki ponuja veliko možnosti za razvoj ekoturizma, pri nas pa še posebej izstopajo ekološke turistične kmetije (Podmenik, Jurinčič, Balažič, Horvat, & Kerma, 2012). Ekološke turistične kmetije predstavljajo specializirano ponudbo kmetije. Tako gostom poleg ekoloških živil in zdravega okolja ponujajo tudi nastanitev ter dodatne aktivnosti in storitve. V Sloveniji je veliko ekoloških kmetij, malo pa je ekoloških turističnih kmetij. Razlogi za to so predvsem visoki stroški, administracija ter strogi predpisi.

Pivka postaja destinacija, ki je turistom vedno bolj privlačna. Konec leta 2015 se naštehi skoraj 40.000 turistov. Največje zasluge po takem številu turistov imajo Park vojaške zgodovine, Krajinski park Pivških presihajočih jezer, Ekomuzej, ekološke kmetije ter druge turistične infrastrukture. V občini Pivka so za visoko stopnjo ohranjanja narave najbolj zasluženi kmetje. V ekološko kmetijstvo je vključenih kar 40% kmetijskih površin, kar je nad slovenskim povprečjem, ki je 7%. S samim ekološkim kmetovanjem se ukvarja že 26 kmetij. Problem teh ekoloških kmetij pa je uvajanje turizma v svojo ponudbo. V občini Pivka sta trenutno le dve ekološki turistični kmetiji (Kovačič, 2016).

Namen zaključne strokovne naloge je preučiti trenutno stanje ekološkega turizma na področju ekološkega kmetovanja ter preučiti možnosti in ovire za razvoj turizma na tem področju z izbranimi primeri ekoloških kmetij. Cilj zaključne naloge je analiza stanja in problematike razvoja ekološkega turizma v občini Pivka.

Izbrani metodi v zaključni nalogi sta vsebinska analiza sekundarnih virov, v praktičnem delu pa je metoda kvalitativna študija s pomočjo globinskih intervjujev. Pri vsebinski analizi sekundarnih virov smo najprej opredelili osnovni pojem ekoturizma. Ker je glavni namen zaključne naloge ekološki turizem na področju ekološkega kmetovanja, smo najprej opredelili in opisali ekološko kmetovanje, predstavili stanje v Sloveniji ter za primerjavo preučili še sosednjo Avstrijo in preverili kateri so zakonski predpisi pri opravljanju turistične dejavnosti na kmetiji. Obravnavano področje v zaključni nalogi je občina Pivka, ki je ena od občin Primorsko-notranjske regije. Pri kvalitativni študiji smo opravili razgovor z izbranimi ekološkimi kmetijami, z ekološko turistično kmetijo in kmetijo, ki bo

v prihodnje začela obratovati in bo pridobila naziv ekološke turistične kmetije. Na ta način smo preverili, katere so glavne ovire in možnosti za razvoj turizma na ekoloških kmetijah. Raziskovalna vprašanja, na katera smo želeli odgovoriti, so bila naslednja:

- Kakšno je stanje področja turizma na ekoloških kmetijah?
- Kakšni so vzroki za to stanje?
- Kaj je potrebno zagotoviti oziroma spremeniti, da se bo ponudba ekoturizma v občini Pivka povečala?

1 EKOTURIZEM

Ekoturizem ali ekološki turizem je usmerjen na socialno, naravno in kulturno okolje. Označuje se kot koncept, ki je prijazen do okolja, včasih tudi kot podkoncept trajnostnega turizma. Ekoturizem in trajnostni turizem imata namreč nekatere skupne lastnosti, vendar sta si povsem različna. Za trajnostni turizem ni nujno, da se odvija v neokrnjenem naravnem okolju, kar pa za ekoturizem praviloma vedno velja. Za individualne popotnike je primernejši ekoturizem, ravno tako za manjše skupine organiziranih potovanj, kar pa pri trajnostnem turizmu ni nujna značilnost (Mihalič, 2006).

Ekoturizem se je pojavil na začetku sedemdesetih let, kot posledica vpliva množičnega turizma in kot alternativna oblika turistične ponudbe. Pojem množični turizem označuje turizem, ki je dostopen širšim množicam, pri čemer se zaradi prostorske in sezonske koncentracije pojavlja ekološka škoda. Problem množičnega turizma se odraža tudi pri domačinih, saj je v času turistične sezone dotok turistov zelo velik, kar pa ne moremo reči za preostali del leta (Mihalič, 2006).

Prekomerna koncentracija turizma je ekološko škodljiva, zato je Organizacija za gospodarski razvoj in sodelovanje (angl. *Organisation for Economic Cooperation and Development - OECD*) podala klasifikacijo škode, ki jo povzroči turizem (Mihalič, 1996):

- škoda zaradi onesnaževanja,
- izguba naravne pokrajine,
- degradacija pokrajine,
- uničevanje flore in favne,
- časovna in prostorska koncentracija turistov,
- konflikti interesov med domačini in turisti,
- konkurenčna uporaba zemljišč in delovne sile.

Mednarodna organizacija za ekološki turizem (angl. *The International Ecotourism Society - TIES*) opredeljuje ekoturizem kot potovanja v naravna območja oziroma obliko turizma, ki varuje naravo ter spodbuja blaginjo lokalnega prebivalstva. Obiskovalci naj bi s svojim odgovornim ravnanjem ohranjali neokrnjena naravna območja, ki jih obiščejo ter imeli spoštovanje do kulture na tem območju. Pomembno načelo ekoturizma je ustvarjati finančno korist tako za lokalno prebivalstvo kot za zasebni sektor, pri tem pa skrbeti, da imajo gradnja in obratovanje naprav čim manjši vpliv na okolje. Bolj kot količina turistov je pomembna kvaliteta, zato bi lahko rekli, da je nasprotje masovnemu turizmu. Ekoturizem krepi gospodarski razvoj lokalnih skupnosti, oblikuje pa tudi spoštovanje do različnih kultur in človekovih pravic (TIES, b.l.).

Honey (1999, str. 210–212) navaja, da mora ekoturizem izpolnjevati naslednje kriterije:

- ohranjanje biološke in kulturne raznovrstnosti skozi zaščito ekosistemov,
- zagotavljanje delovnih mest za lokalno prebivalstvo,
- delitev socio-kulturnih koristi z lokalnimi skupnostmi in avtohtonimi prebivalci,
- zmanjševanje vpliva turizma na okolje,
- glavne atrakcije so lokalna kultura, flora in favna.

Poznamo več definicij ekoturizma, večinoma pa vključujejo tri glavne komponente. Izhajanje iz narave, osredotočanje na izobraževanje oz. učenje in usmerjanje v ohranjanje in zaščito okolja. Turistična ponudba je v glavnem osredotočena na naravno okolje (Podmenik, Jurinčič, Balažič, Horvat, & Kerma, 2012).

Predpostavke ekoturizma so torej, da deluje v nasprotju z masovnim turizmom, je namenjen posameznikom ali manjšim skupinam turistov, aktivno vključuje lokalno prebivalstvo in prispeva k dobremu počutju v naravnem okolju.

Z razvojem ekoturizma se je povečalo povpraševanje po proizvodih povezanih z naravnim okoljem. Ponudba take vrste proizvodov je ena izmed najhitreje rastočih turističnih proizvodov. Povpraševanje je veliko in še narašča, zaradi česar ekoturizem predstavlja veliko priložnost za razvoj podeželskih območij (Podmenik et al., 2012).

Osebe, ki potujejo v naravna, pristna, varovana območja, spodbujajo blaginjo lokalnega prebivalstva, spoštujejo različne kulture in človekove pravice, so ekoturisti. Poskušajo torej zmanjšati ekonomske, okoljske in družbene negativne vplive, raziskujejo kulturo dane države ter je ne skušajo spremeniti, raziskujejo še neodkrite naravne danosti ter se povezujejo z domačim prebivalstvom (Turistični terminološki slovar, b.l.).

2 EKOLOŠKO KMETIJSTVO

2.1 Opredelitev ekološkega kmetijstva

Ekološko kmetijstvo se opredeljuje kot najbolj, okolju in človeku, prijazna kmetijska praksa. Glavni cilji so varovanje in ohranjanje naravnih virov, dobrobit živali, pridelava zdravih živil ter trajnostni razvoj podeželja (Podmenik, 2012).

Osnovno izhodišče ekološkega kmetijstva je trajnost, glavne prednosti ekološkega kmetijstva pa so zaščita okolja, ohranitev neobnovljivih virov, boljša kvaliteta hrane ter preusmeritev kmetijstva k zahtevam trga (Podmenik, 2012).

Rode (2012a) navaja, da so po načelih Mednarodne zveze gibanj za ekološko kmetijstvo (angl. *International Federation Of Organic Agriculture Movements - IFOAM*) cilji ekološkega kmetijstva naslednji:

- dobrobit živali,
- raznolikost pridelave in ohranjanje genetske pestrosti,
- spodbujati lokalno in regionalno proizvodnjo ter distribucijo,
- zagotoviti vsem posameznikom kakovost življenja, ki bo zadovoljevala njihove osnovne potrebe (znotraj varnega ter zdravega delovnega okolja),

- podpirati celotno verigo proizvodnje, predelave in distribucije, ki mora biti hkrati socialno pravična in okoljsko odgovorna in
- spoznati pomembnost lokalnega znanja in tradicionalnega kmetovanja.

Kaj je v ekološkem kmetovanju prepovedano, natančno določajo evropske uredbe in nacionalni pravilniki o ekološki pridelavi in predelavi. Prepovedana je uporaba sintetičnih sredstev za varstvo rastlin, uporaba razkuženega semena, lahko topnih mineralnih gnojil, sintetičnih dodatkov in surovin živalskega izvora v krmilih in gnojilih, uporaba gensko spremenjenih organizmov ter preventivno zdravljenje živali s kemoterapevtiki (Podmenik, 2012).

2.2 Preusmeritev iz konvencionalnega v ekološko kmetovanje

Preusmeritev je proces v katerem se konvencionalna kmetija preoblikuje (organizacijsko in tehnološko) na način, da lahko na njej poteka pridelava in reja v skladu s pravili ekološkega kmetovanja (Podmenik, 2012).

Razlike med ekološkim in konvencionalnim kmetijstvom so predvsem v tem, da ekološko kmetijstvo upošteva načela trajnostnega razvoja, spodbuja lokalno ekonomijo in razvoj, medtem, ko je pri konvencionalnem kmetijstvu pomembna masovna proizvodnja, maksimiranje dobička in čim višji donosi. V takem primeru pogosto pride do preobremenitve in negativnih vplivov na okolje, kar je povsem nasprotno od cilja ekološkega kmetovanja (Podmenik, 2012).

Postopek preusmeritve kmetije iz konvencionalnega v ekološko kmetovanje se prične, ko se kmetija prijavi v kontrolo ekološkega kmetovanja in podpiše pogodbo o kontroli. Priporočljivo je, da opravi uvodni tečaj o ekološkem kmetovanju ter zaželeno, da se včlani v združenje za ekološko kmetovanje (Ekološko kmetovanje, b.l.).

Razlogi za preusmeritev so različni. Taka oblika kmetovanja manj obremenjuje okolje, ekosistemi so manj občutljivi na negativne vplive in zagotavljajo boljše okolje za bivanje. Živila in pridelki so pridelani na ekološki način, predstavljajo zdravo hrano, saj so brez ostankov pesticidov in drugih nevarnih snovi (Rode, 2012a).

2.3 Ekološko kmetijstvo v Sloveniji

Povpraševanje po ekološko pridelanih živilih se je zaradi vedno večje ozaveščenosti močno povečalo. Prve kontrolirane ekološke kmetije so se v Sloveniji pojavile leta 1998 in od takrat naprej se je njihovo število močno povečalo (Ekološko kmetovanje, b.l.).

Iz Tabele 1 je razvidno, da je bilo v letu 2015 - 3.417 kmetij vključenih v ekološko kontrolo, kar je takrat predstavljalo 4,7% vseh kmetij v Sloveniji. Od tega jih je 2.699 že pridobilo eko certifikat, za katerega sta potrebni najmanj dve leti od prve prijave v kontrolo. Kmetijska zemljišča so obsegala 42.188 hektarjev, kar je 9% vseh kmetijskih zemljišč v uporabi. Število ekoloških rastlinskih pridelkov se je najizraziteje povečalo pri pridelku ekoloških oljk, in sicer za 96%, pridelek ekološkega sadja je bil večji za 49%, grozdja za 25%, ekološke zelenjave pa za 11% glede na leto poprej (Kodelja, 2016).

Tabela 1: Skupno število ekoloških kmetij in površina zemljišč v kontroli ekološkega kmetovanja po letih

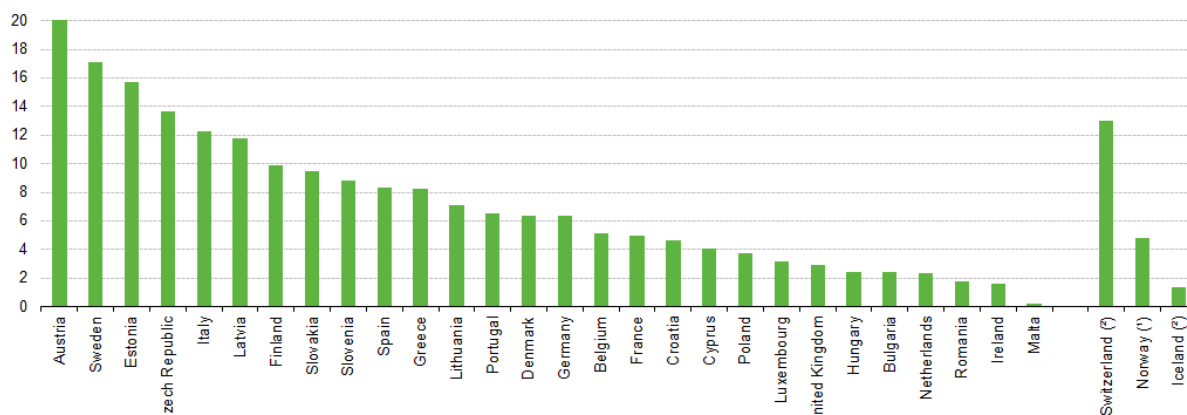
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ekološke kmetije v kontroli, število	2.067 (2,6%)	2.096 (2,6%)	2.218 (2,9%)	2.363 (3,1%)	2.682 (3,6%)	3.049 (4,1%)	3.298 (4,6%)	3.417 (4,7%)
Ekološko obdelane površine v kontroli, ha	29.836 (6,05%)	29.388 (6,27%)	30.688,51 (6,47%)	32.148,74 (6,8%)	35.100,67 (7,6%)	38.664,49 (8,4%)	41.237,19 (8,7%)	42.173,16 (8,7%)
Število certifikatov	1.789	1.853	1.897	1.999	2.104	2.232	2.537	2.699

Vir: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Analiza stanja ekološkega kmetovanja, 2016.

2.4 Ekološko kmetijstvo v Avstriji

Delež obdelovalnih površin namenjenih ekološkemu kmetovanju je v Sloveniji le 8,8 %. Zato smo za primerjavo preučili še ekološko kmetovanje v Avstriji, ki je ena izmed vodilnih držav na področju ekološkega kmetijstva v Evropi. V kmetijstvu prevladujeta govedoreja in vinogradništvo, zaposluje pa le okoli 6% aktivnega prebivalstva in predstavlja 1,5% bruto domačega proizvoda. Ekološko kmetijstvo je v hitri rasti, trenutno ustvarja 10% celotne kmetijske proizvodnje. Iz Slike 1 razberemo, da je po deležu obdelovalnih površin uporabljenih za ekološko kmetijstvo na območju EU na prvem mestu. Kar petino obdelovalne zemlje je namenjena eko pridelavi. Leta 2012 je bilo vseh ekoloških površin 533.230 ha, od tega je bilo 63,1% travnikov in pašnikov, 35,7% njiv ter 1,2% trajnih nasadov (Raziskava trga Avstrija- Ruralni turizem, 2013).

Slika 1: Delež obdelovalnih površin držav članic EU uporabljenih za ekološko kmetijstvo

Vir: Eurostat Statistics Explained, Organic farming statistics, 2016.

V Avstriji je okoli 22.000 ekoloških kmetij, kar predstavlja kar 17% vseh kmetij. 20% vseh obdelovalnih površin je uporabljenih za ekološko kmetovanje. Povprečna velikost ekološke

kmetije je 20 ha, kar je nad povprečjem, saj je povprečna velikost kmetijskih gospodarstev 18 ha (Organic farming in Austria, 2015).

Vzroki za uspeh razvoja ekološkega kmetovanja v Avstriji so predvsem subvencije za ekološke kmete, ki so bile uvedene že leta 1991. Drugi razlog je, da so velike trgovske verige začele s trženjem ekoloških proizvodov že leta 1994. Avstrijski ekološki proizvodi so trenutno med vodilnimi na svetovnem trgu. Veliko vlogo pri uspehu pa imajo tudi avstrijski potrošniki, saj so ekološko ozaveščeni, prispevajo k ohranjanju zdravega okolja in sprejemajo višje cene ekoloških živil (Organic farming in Austria, 2015).

2.5 Urejenost ekološkega kmetijstva

Ekološko kmetijstvo je urejeno z evropskimi uredbami: Uredba 834/2007/ES, Uredba 889/2008/ES, Uredba 1235/2008/ES. Te uredbe veljajo po vsej Evropski skupnosti. Posamezne države članice lahko dodajo tudi svoje posebnosti in tako pripravijo tudi nacionalne predpise. Za Slovenijo sta to Pravilnik o ekološki pridelavi in predelavi kmetijskih pridelkov in živil (Ur. l. RS, št. 71/2010) ter Pravilnik o določitvi območij, ki so primerna za ekološko čebelarjenje (Ur. l. RS, št. 103/2011) (Rode, 2012b).

Organizacije, pri katerih se je potrebno prijaviti za pridobitev certifikata ter imajo kontrolo nad pridelavo in predelavo ekoloških kmetijskih pridelkov in živil so:

- Fakulteta za kmetijstvo Maribor, Inštitut za kontrolo in certifikacijo v kmetijstvu,
- Inštitut za kontrolo in certifikacijo v kmetijstvu in gozdarstvu v Mariboru ter
- Bureau Veritas v Ljubljani (Ekološko kmetovanje, b.l.).

2.6 Označevanje ekoloških živil

Živila oziroma ekološke izdelke, ki se tržijo v Sloveniji se mora označevati z enotno označbo »ekološki«, potem, ko je kmetijski pridelek pridelan oz. predelan v skladu s Pravilnikom o ekološki pridelavi in predelavi kmetijskih pridelkov oz. živil (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2016).

Za živilo, ki se označi kot »ekološko« je potrebno imeti izdan certifikat in ga ustrezno označiti. Pogoji za izdajo certifikata živilu so:

- živilo je bilo predelano brez uporabe genetsko spremenjenih organizmov,
- živilo ni bilo izpostavljeno ionizirajočemu sevanju,
- 95% sestavin živila mora biti ekološkega izvora,
- vsebuje lahko največ 5% sestavin navedenih v pravilniku,
- predelava živila mora biti podrejena kontroli in
- spremljati ga morajo dokumenti v skladu s pravilnikom (Ekološko kmetovanje, 2016).

Certifikat je uradni dokument, s katerim se potrjuje skladnost pridelave, pakiranja, predelave, skladiščenja in transporta ekoloških pridelkov, izda ga kontrolna organizacija z veljavnimi predpisi za ekološko kmetijstvo. Prodajalec mora vedno omogočiti vpogled veljavnega certifikata, s čimer zagotavlja predvsem zaščito potrošnika, saj je na trgu tudi veliko lažnih ekoloških pridelkov.

Poleg označbe »ekološki« sta dovoljeni tudi okrajšavi »bio« in »eko«, pod pogojem, da je pridelava oziroma predelava v skladu s pravilnikom. Kmetijski pridelek oz. živilo mora pri označevanju obvezno imeti tudi evropski logotip, kot kaže Slika 2 (Ekološko kmetovanje, 2016).

Slika 2: Uradni znak EU

Vir: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Označevanje, 2016.

Kmetijski izdelki so lahko dodatno označeni še z nacionalnim zaščitnim znakom (Slika 3) ter z dodatnimi blagovnimi znamkami kot so Biodar, Demeter itd., prikazani na Sliki 4. (Ekološko kmetovanje, 2016).

Slika 3: Uradni zaščitni znak

Vir: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Označevanje, 2016.

Slika 4: Zasebne blagovne znamke

Vir: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Označevanje, 2016.

3 TURISTIČNA DEJAVNOST NA EKOLOŠKI KMETIJI

Za ekološko turistično kmetijo veljajo enaki osnovni zakonski predpisi pri opravljanju turistične dejavnosti kot za druge turistične dejavnosti. Razlikujejo se v tem, da so te kmetije dodatno vpisane še v kontrolo ekološkega kmetovanja (Podmenik et al., 2012).

3.1 Turistična dejavnost kot dopolnilna dejavnost na kmetiji

V Sloveniji je turistična dejavnost na kmetiji opredeljena kot dopolnilna dejavnost. Opravljanje te dejavnosti mora biti v skladu s pravili, ki jih določa Zakon o gostinstvu in Zakon o kmetijstvu. Ker ta dejavnost večinoma poteka v zgradbah in prostorih, jo opredeljuje tudi Zakon o graditvi objektov. Podzakonski predpisi določajo minimalni obseg storitev za opravljanje turistične dejavnosti na kmetiji in minimalne tehnične pogoje, pogoje glede kategorizacije turističnih kmetij z nastanitvijo, sanitarno zdravstvene pogoje in veterinarsko zdravstvene pogoje za proizvodnjo živil živalskega izvora (Pogoji za opravljanje turistične dejavnosti na kmetiji, 2016).

Nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji je fizična oseba, ki ni nujno tudi lastnik kmetije (lahko je solastnik, družinski član ali drugačen uporabnik kmetije) in ima pravico do pokojninskega in invalidskega zavarovanja kot kmet. Kmetija, ki se usmerja v turistično dejavnost, mora biti urejena, zagotavljati mora dovolj surovin za ponudbo domače hrane in pijače in imeti dovolj delovne sile. Taka dejavnost zahteva veliko dela, zato je priporočljivo, da se vključi vse ali čim večje število družinskih članov. Za vse dopolnilne dejavnosti velja, da dohodek iz te dejavnosti ne sme presegati 1,5 povprečne plače zaposlenega v Republiki Sloveniji preteklega leta na člana kmetije (Pogoji za opravljanje turistične dejavnosti na kmetiji, 2016).

Turistična dejavnost se deli na gostinsko in negostinsko dejavnost. Vrste dopolnilnih turističnih dejavnosti:

3.1.1. Turizem na kmetiji

Med dopolnilne dejavnosti Turizem na kmetiji, ki je gostinska dejavnost, spadajo:

- Turistična kmetija z nastanitvijo oziroma kampiranjem (apartmaji, sobe, kamp, skupna ležišča; lahko ponujajo prenočitve z zajtrkom, polpenzion ali polni penzion),
- Izletniška kmetija (ponuja hrano in pijačo, brez ležišč),
- Vinotoč (prodaja lastnega vina in doma pridelanih pijač vse leto, hladni prigrizki, domač kruh in pecivo) ter
- Osmica (podobno kot Vinotoč, vendar največkrat dvakrat na leto do deset dni).

Za opravljanje dopolnilne dejavnosti Turizem na kmetiji mora kmetija, ki nudi hrano, zagotoviti najmanj 50% vrednosti lastnih surovin, ki so predmet ponudbe. Do 25% vrednosti ponudbe je lahko dokupljenih v obliki surovin ali izdelkov na drugih kmetijah lokalnega trga in do 25% vrednosti ponudbe lahko dokupi surovine oziroma izdelke v prosti prodaji. Izvor surovin mora biti vedno označen na vidnem mestu. Nosilec dopolnilne dejavnosti mora voditi evidenco deleža vrednosti surovin (Ur. l. RS, št.45/08, 57/12, 90/12 – ZdZPVHVVR, 26/14 in 35/15).

3.1.1.1. Turistična kmetija z nastanitvijo oziroma kampiranjem

Prostori, namenjeni opravljanju dopolnilne dejavnosti Turistična kmetija z nastanitvijo oziroma kampiranjem, morajo biti v objektih, ki jih imajo nosilec ali člani kmetije v lasti oziroma najmanj 10 let v najemu ali pa mora imeti vpisano stavbno pravico za prav tako najmanj 10 let. Gostu lahko nudijo nočitve v obliki urejenih sob, apartmajev ali prostora za kampiranje. V sobah in apartmajih je lahko največ 30 ležišč, ravno toliko ležišč ima lahko tudi prostor za kampiranje. Svoje storitve turistične kmetije ponujajo v obliki nočitev z zajtrkom, polpenziona ali polnega penziona, v primeru ponudbe apartmajev pa v obliki najema apartmaja (Ur. l. RS, št.45/08, 57/12, 90/12 – ZdZPVHVVR, 26/14 in 35/15).

3.1.1.2. Izletniška kmetija, Vinotoč, Osmica

Na izletniških kmetijah je lahko največ 60 sedežev pred objektom, 60 sedežev v objektu ter največ 60 gostov naenkrat, ravno tako v vinotočih. Na kmetijah, kjer se opravlja dopolnilna dejavnost Vinotoč, lahko nudijo hladne prigrizke, kruh in pecivo bodisi njihove ali druge kmetije, pogoj je le dovoljenje za opravljanje dopolnilne dejavnosti predelave. Kmetije z Osmico lahko prodajajo in strežejo hrano le dvakrat na leto po največ deset dni. Ponujajo lahko le vino iz lastne pridelave, nudijo eno značilno krajevno toplo jed, hladne prigrizke, kruh in pecivo. Kmetije z vinotoči in osmicami ne smejo opravljati druge vrste dopolnilne dejavnosti turizma na kmetiji (Ur. l. RS, št.45/08, 57/12, 90/12 – ZdZPVHVVR, 26/14 in 35/15).

3.1.2. Negostinska turistična dejavnost

Sem spadajo ogledi kmetij, njenih značilnosti in ogled okolice, prikaz vseh del iz osnovne kmetijske in gozdne dejavnosti, prikaz vseh del iz ostalih vrst dopolnilne dejavnosti na kmetiji, prevoz potnikov z vprežnimi vozili in traktorji, ježa živali, oddajanje površin za piknike, muzeji in tematske zbirke, tematski parki, športni ribolov na vodnih površinah na kmetiji in apiturizem. Dopolnilna dejavnost negostinske turistične dejavnosti se opravlja na lokalnem trgu (Ur. l. RS, št. 45/08, 57/12, 90/12 – ZdZPVHVVR, 26/14 in 35/15).

3.1.3. Tradicionalna znanja na kmetiji, storitve oziroma izdelki

Dopolnilna dejavnost, povezana s tradicionalnimi znanji na kmetiji, storitvami in izdelki, se lahko opravlja, če so izdelki in storitve narejeni na tradicionalen način, s tradicionalnimi surovinami ali z uporabo tradicionalnih pripomočkov. Sem spadajo dejavnosti lončarstva, pletarstvo, medičarstvo, ročno pletenje in kvačkanje, slamnikarstvo in še številne druge dejavnosti (Ur. l. RS, št. 45/08, 57/12, 90/12 – ZdZPVHVVR, 26/14 in 35/15).

3.1.4. Kakovost turističnih kmetij

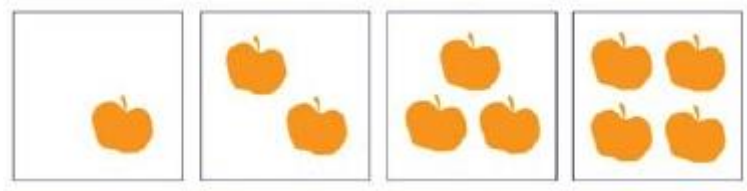
Pogoje za kategorizacijo turističnih kmetij z nastanitvijo določa Pravilnik o merilih in načinu kategorizacije nastanitvenih obratov in marin. V njem so natančno opisani pogoji glede urejenosti okolja in zunanjega videza kmetije, opremljenost in urejenost posameznih prostorov kmetije, zahteve pri ponudbi hrane in tudi dodatna ponudba za goste.

Ločimo naslednje kategorije:

- 1 jabolko: preprosto opremljene sobe s skupno kopalnico in sanitarnimi prostori,

- 2 jabolki: dobra ponudba kmetije, preprosto opremljene sobe (najmanj polovica jih mora imeti lastno kopalnico in sanitarije),
- 3 jabolka: zelo dobra ponudba kmetije, dobro opremljene sobe (večina z lastno kopalnico in sanitariji),
- 4 jabolka: komfortno urejena kmetija, udobne sobe s svojo kopalnico in sanitariji (Kakovost turističnih kmetij označujejo jabolka, 2016).

Slika 5: Kategorije kakovosti turističnih kmetij

Vir: Kakovost turističnih kmetij označujejo jabolka, 2016.

3.2 Priglasitev turistične dejavnosti na kmetiji

Za opravljanje turistične dejavnosti kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji, mora nosilec pridobiti ustrezna dovoljenja, ki ga izda pristojna upravna enota.

Eden izmed največjih problemov je priprava idejnega projekta, zbiranje raznih dovoljenj, soglasij in priprava druge dokumentacije. Pot od ideje do gradnje, izvedbe del ali drugega posega v prostor ter začetka uporabe končnega turističnega objekta terja veliko časa in finančna sredstva. Celoten proces, od same ideje do začetka uporabe, je razdeljen v 4 faze, kot kaže Slika 6 (Žvikart et al., 2016).

Slika 6: Faze postopka pridobivanja upravnih dovoljenj in soglasij

Vir: Žvikart et al., Praktični vodnik za ljudi, ki bogatijo varovana območja in ohranjajo tradicijo, 2016.

3.3 Obdavčitev turistične dejavnosti na kmetiji

Dopolnilne dejavnosti na kmetiji se, v okviru davčne zakonodaje, ne obravnavajo kot kmetijska, ampak kot katerakoli pridobitna dejavnost. Dohodki kmetov, ki imajo turistično dejavnost na kmetiji, so obdavčeni z davkom od dohodka iz dejavnosti, ki je ob koncu leta obdavčen tudi z dohodnino.

Osnovo za obdavčitev se ugotavlja na dva načina:

- **po normiranih odhodkih** - 80% normirano priznanih odhodkov ali
- **po dejanskem dohodku**- tu gre za razliko med prihodki in odhodki.

Vodenje evidenc je odvisno od načina ugotavljanja davčne osnove. Če se nosilec dopolnilne dejavnosti odloči za prvi način, torej po obdavčitvi normiranih odhodkov, se

dohodek izračuna tako, da se od ustvarjenih prihodkov odštejejo odhodki v višini 80% ustvarjenih prihodkov. Akontacija dohodnine je med letom 25-odstotna, ob koncu leta pa se z dohodnino obdavčijo tudi dohodki. Od ugotovljene dohodninske obveznosti, se nato odštejejo med letom plačane akontacije davka od dohodkov. Pri načinu dejanskega dohodka se osnova za vstop v dohodninsko obdavčitev izračuna z razliko med prihodki in odhodki. Pri tem načinu ima zavezanec možnost evidentirati poslovne dogodke po sistemu enostavnega ali dvostavnega knjigovodstva. Pri poslovanju je nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji dolžan izstavljati račune za vsak gotovinski in negotovinski promet (Pogoji za opravljanje turistične dejavnosti na kmetiji, 2016).

Dopolnilna dejavnost in kmetijska oziroma gozdarska dejavnost, se obravnavata ločeno glede vključevanja v sistem davka na dodano vrednost (v nadaljevanju DDV). Prag pri kmetijski oziroma gozdarski dejavnosti za obvezno vključitev v sistem DDV je določen z višino katastrskega dohodka. Če katastrski dohodek vseh članov gospodinjstva zadnje leto ne presega 7.500 evrov, so oproščeni DDV. Prag pri dopolnilnih dejavnosti pa predstavlja višina obdavčljivega prometa. Če v obdobju zadnjih 12 mesecev niso presegli zneska 25.000 evrov obdavčljivega prometa, so oproščeni obračunavanja DDV (Pogoji za opravljanje turistične dejavnosti na kmetiji, 2016).

4 ANALIZA STANJA PRIMORSKO-NOTRANJSKE REGIJE

4.1 Regionalna razvojna agencija Zeleni Kras

Regionalna razvojna agencija (v nadaljevanju RRA) Zeleni kras je neprofitna družba, ki opravlja naloge razvojne agencije skladno z zakonomom o skladnem regionalnem razvoju. Deluje na območju Primorsko-notranjske regije in vključuje šest občin: Bloke, Cerknica, Ilirska Bistrica, Loška dolina, Pivka in Postojna.

RRA Zeleni kras nudi storitve kot so poslovno svetovanje, pridobivanje nepovratnih sredstev, brezplačno svetovanje, registracija dopolnilne dejavnosti na kmetiji, izdelava poslovnega načrta in poslovno svetovanje.

4.1.1 Področje turizma

Eden ključnih razvojnih področij je turizem, regija ima vrsto naravnih in kulturnih potencialov. Cilji na področju turizma za obdobje 2014-2020 so:

- turizem kot ena vodilnih gospodarskih panog v regiji,
- povečanje prepoznavnosti destinacije Zeleni kras,
- povečanje obsega in diverzifikacije turistične dejavnosti,
- povezovanje ponudnikov znotraj in izven regije za oblikovanje trajnostnih turističnih produktov.

Usmeritve na področju turizma:

- graditi turistično dejavnost na kraških značilnostih v regiji in Naturi 2000,
- dejavnost turizma usmerjati v trajnosti razvoj - postopno uveljavljanje eko standardov v turizmu,
- graditi turistično dejavnost na tradicionalnih obrteh,

- povezovati turistične produkte z gospodarskimi dejavnostmi na področju izobraževanja,
- povezovanje turistične ponudbe regije s turistično ponudbo Krasa (RRA Notranjsko-kraške regije, 2014).

4.1.2 Področje podeželja

Razvoj podeželja je kompleksno področje in zajema celo vrsto različnih aktivnosti: razvoj kmetijstva, podjetništva, turizma, ohranjanje kulturne dediščine in tradicionalnih znanj, medgeneracijsko povezovanje kot tudi prenos veščin in znanj. Zastavljenih je kar nekaj projektov, s katerimi želijo spodbujati k večji pridelavi oziroma predelavi ter večji lokalni oskrbi.

Cilji na področju podeželja za obdobje 2014-2020 so:

- spodbujanje trajnostnega razvoja podeželja,
- spodbujanje povečanja proizvodnje za lokalno samooskrbo,
- spodbujanje učinkovitejše tržne organiziranosti in prepoznavnosti kakovostne lokalne ponudbe.

Program za podeželje je opredeljen z dvema ukrepoma:

1. Ukrep ohranjanja trajnostnega kmetijstva

S tem ukrepom želijo spodbuditi preusmeritve kmetijskih gospodarstev v ekološko kmetovanje, izboljšati starostno strukturo nosilcev kmetijskih gospodarstev, povečati delež samooskrbe, spodbuditi trženje produktov, ohraniti avtohtone poljedelske sorte, spodbuditi ohranjanje kulturne krajine na podeželju, ohranjanje biotske raznovrstnosti in varovanje virov pitne vode.

2. Ukrep celostnega razvoja podeželja

Cilji tega ukrepa so spodbujanje diverzifikacije, ustanavljanje mikro podjetij in ustvarjanje novih delovnih mest. Pomembno je tudi spodbujanje nove ponudbe na podeželju, medgeneracijsko povezovanje in prenos znanj, povezovanje kmetijstva in storitvenih dejavnosti, prav tako pa tudi ohranjanje podeželske dediščine in poseljenosti podeželja (RRA Notranjsko-kraške regije, 2014).

4.2 Tržna znamka Zeleni kras

Med leti 2009-2013 je potekal proces vzpostavitve destinacijskega managementa. Leta 2009 je bila vzpostavljena tržna znamka Zeleni kras ter turistična destinacija Zeleni kras. Glavni namen vzpostavitve znamke je bil povečanje prepoznavnosti območja in celotne turistične ponudbe. Oblikovana je bila tudi z namenom, da bi se povečalo povezovanje in sodelovanje kmetijskih ponudnikov in s tem konkurenčnost ponudnikov v regiji. Pod okriljem znamke se je organiziral tudi skupen nastop na turističnih trgih (popis ponudbe, destinacijska spletna stran, informacijski centri, sejmi, promocijski materiali in lokalna vodniška služba). Uporabniki znamke Zeleni kras so tisti, ki so vključeni v obstoječe ukrepe kmetijsko okoljskih ukrepov oziroma imajo pridobljen uradni certifikat, ki

zagotavlja kakovost izdelkov. Do leta 2013 je znamko prejelo 26 kmetijskih pridelovalcev in predelovalcev (Znamka Zeleni kras, b.l.).

Slika 7: Tržna znamka Zeleni kras

Vir: Znamka Zeleni kras, 2016.

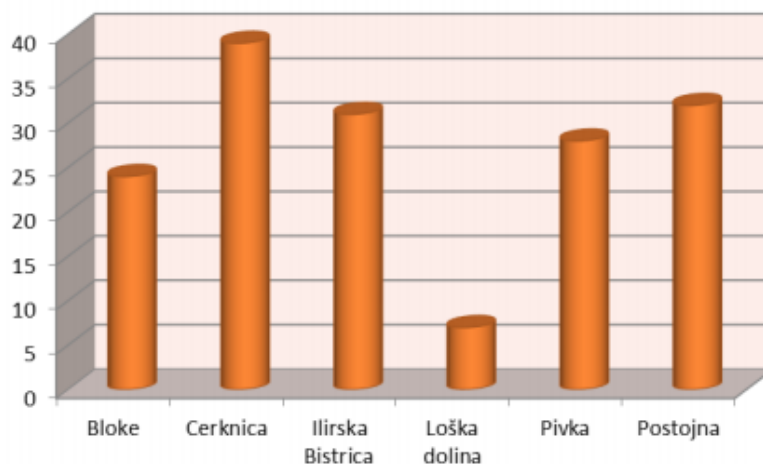
Po Popisu kmetijstva leta 2010 je bilo v regiji 2881 kmetijskih gospodarstev, kar je skoraj 4% manj kot leta 2000, ko jih je bilo 2.952, v uporabi pa je bilo 6,5% več kmetijskih zemljišč. 96,3% kmetijskih zemljišč so predstavljali travniki in pašniki, le 3% pa njive in vrtovi. Največ kmetij se ukvarja z rejo živine (govedoreja, reja drobnice in konjereja). Po podatkih popisa je skoraj 70% kmetij pridelovala za lastno porabo, neposredno prodajo potrošnikom je imelo le 14% kmetij, preko posrednikov pa je prodaja potekala na 16% kmetij (RRA Notranjsko-kraške regije, 2014).

Pogoji kmetovanja so v tej regiji precej neugodni. Vzroki za to so neugodna posestna struktura kmetijskih gospodarstev, neugodna starostna in izobrazbena struktura nosilcev kmetijskih gospodarstev, nizka produktivnost in specializiranost na kmetijah, prenizka stopnja tržne usmerjenosti in organiziranosti, neugodni naravni pogoji ter škoda zaradi divjadi in zveri. Kljub vsemu pa se v zadnjem času kaže zanimanje mladih kmetov za prevzem in celovitejši razvoj kmetij, kar je pozitivno za samo kmetijstvo. Poleg tega se je v razvoj podeželja v minulih letih kar precej finančno vlagalo. Naložbe so bile namenjene obnovi in razvoju vasi, prometni in okoljski infrastrukturi, obnovi turizma ter dediščini podeželja. Povečalo se je tudi število kmetij z dopolnilno dejavnostjo (RRA Notranjsko-kraške regije, 2014).

4.3 Ekološko kmetovanje v regiji

V letu 2012 je bilo v Sloveniji 2.682 ekoloških kmetij, od tega 161 v Primorsko-notranjski regiji. Slika 8 prikazuje število ekoloških kmetij po posamezni občini znotraj regije. Dobrih 98% kmetij je bilo usmerjenih v živinorejsko kmetovanje, samo 1% pa jih je pridelovalo zelenjavo. Glede deleža ekoloških kmetij v regiji, ki je leta 2009 znašal 5,4%, sta imela večji delež le Koroška (9%) in Zasavska regija (6%).

Slika 8: Število ekoloških kmetij po občinah Primorsko-notranjske regije v letu 2012

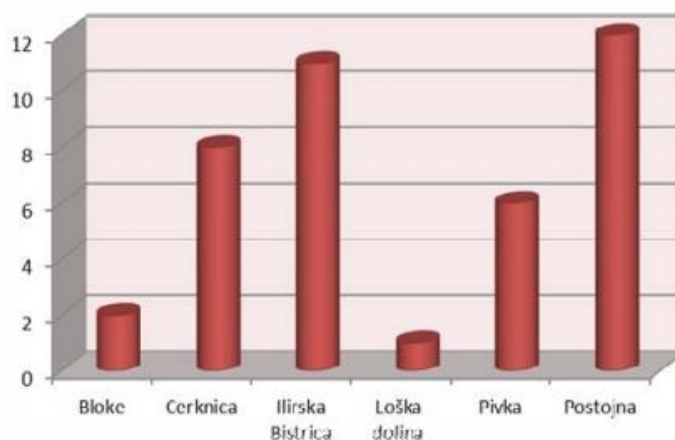

Vir: RRA Notranjsko- kraške regije, Regionalni razvojni program Primorsko- notranjske regije za obdobje 2014-2020, 2014, str.53.

4.3.1 Mladi prevzemniki družinskih kmetij

Za napredek slovenskega kmetijstva in povečanja konkurenčnosti je pomladitev kmetijskih gospodarstev eden ključnih pogojev. Mladi kmetovalci so večinoma bolj izobraženi, bolj usposobljeni, podjetniško naravnani in pripravljeni uvajati nove tehnologije na kmetiji. Država želi s finančno spodbudo in ukrepom »Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete« mlade opogumiti, da se lažje odločijo za prevzem kmetije. Mladi prevzemnik, ki opravlja kmetijsko dejavnost mora biti star več kot 18 let in manj kot 40 let. Med leti 2007 in 2013 je v naši regiji pridobilo status mladega prevzemnika 40 kmetovalcev, ki so postali tudi lastniki kmetij. Slika 9 prikazuje število mladih prevzemnikov kmetij po posamezni občini (RRA Notranjsko-kraške regije, 2014).

Slika 9: Število mladih prevzemnikov po občinah Primorsko-notranjske regije

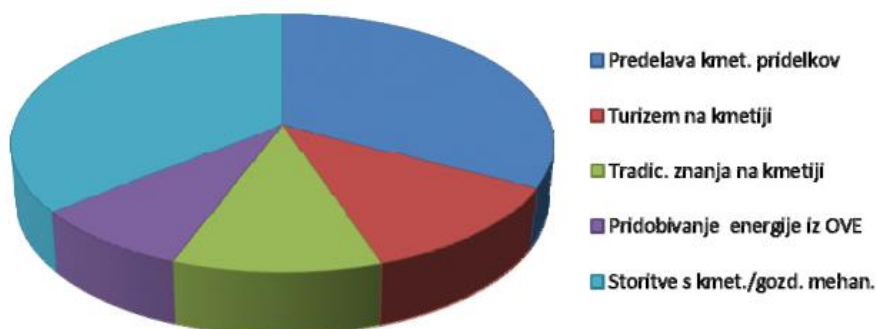

Vir: RRA Notranjsko-kraške regije, Regionalni razvojni program Primorsko- notranjske regije za obdobje 2014-2020, 2014, str. 54.

4.3.2 Dopolnilna dejavnost na kmetiji

V letu 2003 je bilo registriranih le 36 kmetij z dopolnilno dejavnostjo, leta 2012 pa se je to število povečalo na 165. Na Sliki 10 je razvidno, da se od skupno 165 registriranih kmetij z dopolnilno dejavnostjo, največ kmetij ukvarja s kmetijsko in gozdno mehanizacijo ali opremo, predelavo kmetijskih pridelkov in s turizmom na kmetiji.

Slika 10: Delež števila kmetij po vrstah dopolnilnih dejavnosti na kmetijah Primorsko-notranjske regije

Vir: RRA Notranjsko-kraške regije, Regionalni razvojni program Primorsko-notranjske regije za obdobje 2014-2020, 2014, str.55.

4.4 Turizem

Število turistov se je v med leti 2007 in 2013 povečalo, predvsem zaradi obiskov Postojnske jame in Parka vojaške zgodovine v Pivki. Leta 2013 je destinacijo Zeleni kras obiskalo dobrih 850.000 obiskovalcev (RRA Notranjsko-kraške regije, 2014).

V letu 2015 je bilo v Primorsko-notranjski regiji zabeleženih 112.162 nočitev. Iz Tabele 2 je razvidno, da se število nočitev iz leta v leto povečuje. V primerjavi z letom 2014 se je število nočitev povečalo za 22,9%. Največ nočitev je bilo v mesecu avgustu (16.319), največji porast pa je bil zaznan v zimskih mesecih, saj se je v primerjavi z letom poprej število nočitev v tem obdobju povečalo za 50% (Iskra, 2016).

Tabela 2: Število nočitev po občinah v regiji v letih 2012-2015

Nočitve	2012	2013	2014	2015
Postojna	46.842	62.529	75.049	89.837
Pivka	1.970	3.690	4.032	4.587
Ilirska Bistrica	3.755	1.016	3.558	4.225
Cerknica		9.155	6.737	9.212
Loška dolina	305	330	672	1.969
Bloke	871	935	1.184	2.332
Skupaj	62.402	77.655	91.232	112.162

Vir: D. Iskra, Poročilo o delu RDO Postojnska jama Zeleni kras letno poročilo 2015, 2016.

Konec leta 2015 je bilo zabeleženih 46.553 prihodov turistov, kar predstavlja 12% porast v primerjavi z istim obdobjem leto prej.

4.4.1 Nastanitvene zmogljivosti

V vseh šestih občinah se povečuje število ne hotelskih namestitvenih objektov kot tudi število ležišč na turističnih kmetijah, sobah, apartmajih in gostiščih. Število v hotelih se je od leta 2008 do leta 2013 zmanjšalo za 203 ležišča, povečalo pa se je število ležišč v drugih skupinah nastanitvenih objektov in sicer iz 588 v letu 2008 na 1.306 v letu 2013 (RRA Notranjsko-kraške regije, 2014).

Nastanitev za turiste je v občini Pivka možna na turističnih kmetijah, v kampu ter v gostilnah s prenočiščih.

5 ANALIZA STANJA IN UPELJEVANJA EKOLOŠKO TURISTIČNIH KMETIJ

5.1 Opis raziskovalnega problema

V občini Pivka je veliko registriranih ekoloških kmetij, kar pa ne moremo trditi za ekološke turistične kmetije. Raziskovalni problem v zaključni nalogi obravnava ekološke kmetije, ki niso specializirane kot ekološke turistične kmetije. Skušali bomo ugotoviti, kakšne so njihove omejitve in vzroki pri uvajanju turizma na svojih ekoloških kmetijah ter s kakšnimi problemi se srečujejo.

5.2 Namen in cilji raziskave

Glavni namen raziskave je bil ugotoviti, s kakšnimi problemi se soočajo ekološke kmetije na področju občine Pivka pri uvajanju turizma na ekološke kmetije ter preučiti možnosti in ovire za razvoj turizma z izbranimi primeri ekoloških kmetij. Cilj zaključne naloge je bila analiza stanja in problematike razvoja ekološkega turizma v občini Pivka ter, na osnovi tega, podati predloge za pospešitev razvoja na tem območju.

5.3 Metodologija raziskovanja

Raziskava temelji na metodi kvalitativne študije s pomočjo globinskih intervjujev, kjer smo opravili razgovor z izbranimi ekološkimi kmetijami, z ekološko turistično kmetijo in kmetijo, ki bo v prihodnje začela obratovati in bo pridobila naziv ekološke turistične kmetije. Na ta način smo preverili, katere so glavne ovire in možnosti za razvoj turizma na ekoloških kmetijah. Obstoječe stanje smo preverili tudi na Regionalni razvojni agenciji Zeleni Kras, kjer so nas zanimali predvsem problemi, s katerimi se soočajo nosilci ekoloških kmetij ter njihovi pristopi pri razreševanju nastalih problemov.

5.4 Analiza zbranih podatkov

Analiza zbranih podatkov je izvedena in predstavljena v štirih sklopih:

1. analiza intervjuja s članom ekološke turistične kmetije Pri Andrejevih,
2. analiza intervjujev treh ekoloških kmetij,

3. analiza intervjuja s članom, ki trenutno še razvijajo načrt za začetek obratovanja ekološke turistične kmetije in
4. analiza pogovora s članom Regionalne razvojne agencije Zeleni Kras.

5.4.1 Analiza intervjuja z ekološko turistično kmetijo

Intervjuvali smo eno izmed redkih ekoloških kmetij na pivškem, Kmetijo Pri Andrejevih, ki se uvršča med ekološke kmetije z nastanitvenim obratom. Locirana je v brkinskem delu pivške občine, na koncu vasi Narin. Kmetija meri 12 hektarjev, večinoma so to travniki in pašniki, nekaj pa je tudi njiv in gozda. S kmetijo se ukvarja vsa družina, ki šteje štiri člane (gospodar, gospodinja in dve hčeri). Glavna dejavnost na kmetiji je ekološko kmetovanje, kjer se ukvarjajo s pridelavo vrtnin, poljedelstvom in živinorejo (10-15 glav govedi in 4 konje). Dopolnilna dejavnost na kmetiji je turistična kmetija, kjer gostom nudijo domače produkte kmetije v obliki kulinarike in nočitvenih kapacitet. Gostom so na voljo številne aktivnosti. Lahko se kopajo v odprtem bazenu, na voljo jim je lokostrelstvo, zmajarstvo, padalstvo, pohodništvo, konjenišstvo in kolesarjenje, najmlajši pa se lahko zamotijo na otroškem igrišču. Svojo ponudbo so razširili še s šolo kuhanja in peke. Trenutno razpolagajo s šestimi sobami. Imajo dve dvoposteljni sobi, dve troposteljne in dve štiri posteljne sobe. Kmetija je v kategoriji treh (3) jabolk, kar pomeni da je ponudba in opremljenost sob na kmetiji dobra. Lepo so urejene tudi zunanje površine, možna pa je tudi izbira različne hrane. Problem predstavlja koncentracija turistov v poletni sezoni. Za prehod iz konvencionalnega v ekološko kmetovanje so se odločili zaradi boljše kakovosti pridelkov, mesa in kulinarčne ponudbe. Razlog za prehod so bile tudi subvencije, ki jih dobijo s strani države kot pomoč pri ekološkem kmetovanju. Trženje poteka preko tržne znamke Zeleni kras, ki promovira oziroma trži njihove izdelke in storitve. Večinoma so njihovi proizvodi namenjeni domačem trgu in obiskovalcem kmetije, ki ima v poletni sezoni večinoma zapolnjene vse nočitvene kapacitete. Njihovi nadaljnji plani so usmerjeni predvsem v turizem na sami kmetiji. Povečali bodo število sob, podaljšati pa si želijo tudi sezono obratovanja ter privabljati goste tudi v zimskem času.

5.4.2 Analiza intervjujev ekoloških kmetij

Drugi sklop analize predstavljajo intervjuji ekoloških kmetij, ki na svojih kmetijah nimajo razvite turistične ponudbe. Vse te kmetije imajo certifikat za ekološko kmetovanje. Pri intervjujih so sodelovali Franko Dolgan, Janja Zamuda (nosilec kmetije Alojzija Zamuda) ter Janez Vičič (nosilec kmetije Danilo Vičič). Spodaj so podani odgovori na zastavljena vprašanja ter problemi s katerimi se soočajo.

5.4.2.1 Ekološka kmetija Dolgan Franko

Franko Dolgan je lastnik kmetije je že od leta 2004, leta 2007 je vstopil v preusmeritev ter 2 leti pozneje dobil certifikat oziroma naziv ekološkega kmetovalca. Kmetija skupno zajema 23 hektarjev površine. Njegove glavne dejavnosti na kmetiji so govedoreja (ima 15 glav govedi), ekološko sadjarstvo (ekološka jabolka in ekološke slive) in ekološko čebelarstvo (41 čebeljih družin). Kot prednost njegove kmetije navaja samooskrbo, kvalitetne njive, sadovnjake ter senožeti. Razdrobljenost kmetijskih zemljišč mu predstavlja največjo oviro, saj je 10 hektarjev površine kar na 40-ih parcelah. Svojih izdelkov ne trži, saj svoje izdelke prodaja kar na domu domačim kupcem. Njegova kmetija je edina kmetija, ki se ukvarja s čebelarstvom v občini Pivka. Letno pridelava okrog 300-400 kg medu. Na kmetiji namerava urediti etnološki muzej v 150 let stari kmečki hiši, pridobiti

status turistične kmetije in kmetijo dvakrat povečati. Razmišlja tudi o muzeju čebelarstva ter apiterapiji. Apiterapija je terapija, ki s pomočjo čebeljih pikov in medu krepi imunski sistem in ohranja zdravje. Urediti želi center za zdrav način življenja ter v sklopu tega tudi fitnes center in savne. Za realizacijo vseh teh ciljev pa sta glavni problem finančna sredstva ter delovna sila na kmetiji.

5.4.2.2 Ekološka kmetija Zamuda Alojzija

Njihova glavna dejavnost je živinoreja. Skupaj imajo okoli 100 glav živali, med njimi je največ ovac, sledijo koze, krave, konji ter prašiči. Kmetija ima skupno 27 hektarjev površine. Izpostavijo se lahko z avtohtonimi pasmami živali, prednost kmetije vidijo predvsem v samooskrbi, domačih proizvodih in, da imajo vse živali na prostem. Tudi tu je slabost kmetije razdrobljenost zemlje, še večje težave pa jim predstavlja zaraščeno kmetijsko zemljišče ter kamenje. Problem jim predstavlja tudi nadmorska višina (707 m), saj zaradi tega ni možna pridelava živil oziroma je zelo omejena. Ekoloških izdelkov ne tržijo, večinoma porabijo izdelke za domačo oskrbo, kupcem pa prodajajo predvsem jagnjetino. Potencial vidijo še v proizvodnji mlečnih izdelkov. Turistično bi kmetijo radi dopolnili z nastanitvenimi kapacitetami, organiziranimi ogledi domačih in divjih živali, delavnicami za otroke, jahanjem in, v zimskem času, z organiziranimi zimskimi aktivnostmi. V prihodnje bi kmetijo kot mladi prevzemnik prevzela hčerka Janja Zamuda ter razvila ekološko turistično kmetijo.

5.4.2.3 Ekološka kmetija Vičič Danilo

Kmetija je ekološka od leta 2008, ko so pridobili certifikat. Že pred pridobitvijo certifikata, pa tudi sedaj, se ukvarjajo izključno s prirejo mleka. Razlog za prehod iz konvencionalnega v ekološko kmetovanje so višje državne podpore, ki jih dobijo kot ekološki kmetovalci. Kmetija obsega 50 hektarjev njihove lastne zemlje ter približno 35 hektarjev zemlje, ki jo imajo v najemu. Večinoma so to trajni travniki, na katerih pridelujejo krmo za živino v obliki silaže in sena. Nekaj malega imajo tudi gozda, ki pa ne predstavlja bistvenega dohodka na kmetiji. Prednost kmetije je v visoki mlečnosti in dobri genetiki živali. Problemi s katerimi se soočajo pa je razdrobljenost parcel, zastarel hlev, veliko ročnega dela in predvsem prodaja izdelkov po ekoloških cenah, saj se večina izdelkov prodaja po tržnih cenah konvencionalnih izdelkov. Celotno proizvodnjo mleka odkupi ekološka mlekarna Krepko, ki ga predela in trži naprej. Sami svojih izdelkov ne tržijo, namenjeni so izključno trgu. O razvoju turizma na ekološki kmetiji trenutno ne razmišljajo, saj imajo premalo časa, da bi se ukvarjali še s kakršnokoli turistično ponudbo. Njihovi nadaljnji plani so usmerjeni predvsem v zniževanje stroškov pridelave.

5.4.3 Ekološka kmetija z nastanitvijo oziroma kampiranjem (Kmetija v nastajanju)

Mlad kmetovalec Timotej Kovač iz Palčja pri Pivki, družinsko kmetijo usmerja v ekološko kmetijo in tudi v turizem. Kmetija obsega skupno 18 hektarjev. Sedaj se na kmetiji ukvarjajo s preusmeritvijo iz konvencionalne kmetije v ekološko kmetijo, nadaljnji plani pa segajo v razvoj turizma na kmetiji. V sklopu ekološke kmetije bo glavna dejavnost reja krav dojlj in reja koz za prirejo klavnih kozličev. Poudarek bo na trženju plemenskih živali, samostojno trženje mesa in spletna prodaja. Pri takem načinu kmetovanja je izpostavil nekaj problemov, in sicer, da so pri ekološkem kmetovanju omejeni pogoji za kmetijsko proizvodnjo, saj je ponudba ekoloških proizvodov manjša, stroge omejitve v ekološki pridelavi ter samostojno trženje proizvodov. Izpostavil je, da so na pivškem

omejene možnosti za ekološko kmetovanje, saj imajo kmetovalci premalo njivskih površin. Površine, ki bi bile primerne za ekološko kmetovanje so večinoma travniki. Ekološka kmetija bo s časoma ponujala tudi zdravo bivalno okolje. V načrtu je izgradnja kampa z mobilnimi hiškami, šotorišče ter tudi apartma. Mobilne hiške bodo glamurozne, z masažnimi bazeni, lokacija pa bo nudila neposreden pogled na jezero ter neokrnjeno naravo. Kot ponudbo na kmetiji bodo obiskovalcem v sklopu kampa ponujali še ogled mini živalskega vrta. Največ problemov pri sami realizaciji projekta imajo s pridobivanjem različnih subvencij ter na splošno s pridobivanjem finančnih sredstev, saj gre v celoti za zelo velik projekt. Celoten postopek od ideje do realizacije se jim zdi zelo zapleten in dolgotrajen. Kot problem pa izpostavljajo tudi pogoje, ki so potrebni za kmetijo z nastanitvijo. Menijo, da je težko pridelati 50% lastnih surovin, saj skorajda nimajo možnosti pridelave drugega kot mesnih izdelkov.

5.4.4 Analiza pogovora s članom Regionalne razvojne agencije Zeleni Kras

S strani Regionalne razvojne agencije Zeleni Kras smo izvedli pogovor z gospodom Dejanom Iskro, ki je na agenciji zaposlen tudi kot svetovalec na področju turizma. V pogovoru z njim, smo pridobili informacije, da je problemov, s katerimi se soočajo nosilci ekoloških kmetij pri uvajanju in razvoju turizma na svojih kmetijah, veliko. Na RRA, ki že vrsto let sodeluje s kmetijami in jim pri tem pomaga, nam razkrijejo nekaj težav s katerimi se soočajo. Eden večjih problemov je obremenitev z administracijo in birokracijo. Problem nastane že pri prijavi na institucije za certificiranje, njihovem kontroliranju ter vodenju predpisanih evidenc. Za večino kmetij razvoj turizma na kmetijah predstavlja finančno oviro, saj so stroški visoki, potreben je velik začetni kapital. RRA jim nudi pomoč pri državnih in občinskih razpisih, organizira jim izobraževalna srečanja in predavanja, svetujejo jim kako naj tržijo in prodajajo svoje izdelke, organizirajo jim tečaje tujih jezikov, nudijo strokovne ekskurzije in ogled dobre prakse, kar je pomembno zaradi spoznavanja dobre prakse in novosti na področju turizma (postavijo jih v podobno okolje, kjer vidijo kako stvari potekajo in jih nato lahko posnemajo) ter z različnimi delavnicami. (Iskra, osebna komunikacija).

Meseca junija 2016 so organizirali izobraževalno srečanje na temo oddajanja turističnih nastanitev, kjer so jih seznanili z obveznostmi pred prvo nastanitvijo turistov (registracija dejavnosti, davčne obveznosti, priprava dokumentov in soglasij, vzpostavitev prijavnih služb in knjige gostov), z obveznostmi ob nastanitvi turistov (prijava gostov, izdaja računa, turistična taksa, statistično poročilo) in z rezervacijskimi sistemi (booking.com, airbnb, tripadvisor, trivago, ipd.). Podali so tudi predloge za izboljšanje povezovanja med destinacijami in ponudniki.

SKLEP

Glavni namen naše zaključne naloge je bil ugotoviti, s kakšnimi problemi se soočajo ekološke kmetije na področju občine Pivka pri uvajanju turizma na ekološke kmetije ter preučiti možnosti in ovire za razvoj turizma na tem področju z izbranimi primeri ekoloških kmetij.

Glede na našo raziskavo, kjer je bilo opravljenih tudi nekaj intervjujev lahko sklepamo, da je ekološko kmetovanje v občini Pivka dokaj razvito. Večina kmetij, se je za tak način odločila predvsem zaradi subvencij, ki jih država takemu načinu kmetovanja nudi. Prednost za kmetije je tudi samooskrba ter domači proizvodi. Vse obravnavane kmetije

imajo težave z neugodnimi naravnimi pogoji, predvsem zaradi nadmorske višine in reliefa. Zaradi velike površine pašnikov je tradicionalna dejavnost živinoreja. Druge dejavnosti so tu slabše razvite, kar je ena od slabosti, saj narašča povpraševanje po nemasnih živilih, sadju in zelenjavi. Neugodna je tudi posestna struktura, saj je tu veliko parcel z neurejenim lastništvom. Na Pivškem je veliko neizkoriščenih potencialov.

Glede na rezultate opravljenih intervjujev so glavni vzroki za tako nizko število ekoloških turističnih kmetij visoke investicije povezane z vzpostavitvijo turizma na kmetijah, zapletene administrativne zadeve, ki določenim kmetom predstavlja veliko oviro, saj bi se bilo potrebno še dodatno izobraževati na tem področju ali pa najeti zunanje izvajalce za administrativna dela. Problem predstavlja tudi pretok informacij med samimi kmeti, ki bi si lahko med seboj pomagali z določenim znanjem in z že pridobljenimi informacijami, ki so potrebne za razvoj turizma na kmetiji. Pokazal se je tudi problem pomankanja delovne sile, saj vse analizirane kmetije nimajo veliko družinskih članov, najem zunanje delovne sile pa predstavlja še dodaten strošek. Težave nastanejo tudi pri pridobivanju sredstev potrebnih za razvoj turistične dejavnosti. Potrebno je veliko časa za izvedbo celotnega načrta in realizacijo takega projekta. Pokazala se je predvsem velika potreba po kapitalu in nepovratnih evropskih sredstvih.

Podatki pridobljeni z raziskavo pričajo o tem, da je zanimanje za razvoj turizma na ekoloških kmetijah visoko, zato bi bilo potrebno še bolj povečati informiranje, izobraževanje in pomoč pri pridobivanju sredstev za razvoj turistične dejavnosti, kar bi posledično privedlo k večjemu odzivu kmetij na razpise sredstev za razvoj turizma na ekoloških kmetijah. Smiselna bi bila tudi krepitev povezovanja med samimi ekološkimi kmetijami.

Raziskava je pokazala raznoliko in edinstveno ponudbo med posameznimi kmetijami, ki jo nameravajo v prihodnosti, če bo to le mogoče, predstaviti kot turistično ponudbo na svojih kmetijah. V raziskavi smo ugotovili, da je seznam turistične ponudbe pester in zanimiv. Ponujajo namreč dejavnosti kot so eapiterapija, muzej čebelarstva, vzpostavitev centra za zdrav način življenja, organizirane ogledne domačih in divjih živali, delavnice za otroke, jahanje, glamurozne mobilne hiške ter mini živalski vrt. Vse kmetije, ki so bile zajete v raziskavo se s to ponudbo na nek način že ukvarjajo, potrebno pa jo je še realizirati in vpeljati kot turistično ponudbo na svoji kmetiji. Tovrstne ponudbe bi dandanes vsekakor bile zelo zanimive, atraktivne in predvsem edinstvene v celotni ponudbi tega območja, kar bi lahko pritegnilo tudi obiskovalce oziroma uporabnike turističnih ponudb, ne samo iz ožjega pivškega območja, temveč iz celotne Primorsko-notranjske regije. Ob različnih dejavnostih in raznolikimi izdelki med kmetijami, bi lahko s skupnim nastopom na trgu nudili združeno ponudbo in tako z veliko raznolikostjo spodbudili obiskovalce k lažji in hitrejši odločitvi za prihod. Kmetije bi se tako med seboj izpopolnjevale in privabile večje število gostov, kar posledično pomeni tudi večje prihodke.

Občina Pivka ima vsako leto več turistov, povečuje pa se tudi število nočitev. Po intervjuju z ekološko turistično kmetijo lahko sklepamo, da je povpraševanje po taki turistični ponudbi večje od same ponudbe, saj se pojavlja povečana koncentracija turistov predvsem v poletni sezoni. Prepričani smo, da bi bilo smotno na obstoječih ekoloških kmetijah razviti turistično ponudbo, saj na to nakazuje kar nekaj dejavnikov, predvsem pa čedalje bolj izrazita želja potrošnikov po čimbolj naravnem sobivanju z okoljem in uživanju, domačih in kemijsko neobdelanih živilih.

LITERATURA IN VIRI

1. Alič, V., Slabe, A., Bavec, M. & Ogorevc Račič, K. (b.l.). Trženje na ekoloških kmetijah. *Program razvoja podeželja*. Najdeno 5. januarja 2017 na spletnem naslovu <http://www.program-podezelja.si/sl/knjiznica/85-trzenje-na-ekoloskih-kmetijah/file>
2. Kmetijski zavod Nova Gorica. (b.l.). *Ekološko kmetovanje*. Najdeno 4. oktobra 2016 na spletnem naslovu http://www.kmetijskizavod-ng.si/pdf/070823-Ekološko_kmetovanje.pdf
3. Honey, M. (1999). *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* Najdeno 30. septembra 2016 na spletnem naslovu https://books.google.si/books?hl=sl&lr=&id=Qm_RonNzC7sC&oi=fnd&pg=PR9&dq=Martha+Honey,+Ph.D.,+Ecotourism+and+Sustainable+Development,+Second+Edition:+Who+Owns+Paradise&ots=PZHjCnmfJJ&sig=cYtwp3GTyCb3joRUBljWegHAfls&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
4. Iskra, D. (2016, 22. marec). Poročilo o delu RDO Postojnska jama Zeleni kras letno poročilo 2015. Najdeno 10. oktobra 2016 na spletnem naslovu [http://zelenikras.si/si/files/default/Porocilo%20o%20delu%20RDO%20\(letno%20porocilo%202015\).pdf](http://zelenikras.si/si/files/default/Porocilo%20o%20delu%20RDO%20(letno%20porocilo%202015).pdf)
5. *Kakovost turističnih kmetij označujejo jabolka*. (b.l.). Najdeno 18. septembra 2016 na spletnem naslovu http://www.spodezelja.si/index.php?option=com_content&view=article&id=1157:kakovost-turistinih-kmetij-oznaujejo-jabolka&catid=112:strokovnapriloga&Itemid=621
6. Kodelja, R. (2016, 28. julij). Vse, kar morate vedeti o ekološkem kmetovanju. *Finance*. Najdeno 11. novembra 2016 na spletnem naslovu <https://agrobiznis.finance.si/8847668>
7. Kovačič, E. (2016). Sklep o potrditvi Začasnih upravljavskih smernic v Krajinskem parku. Najdeno 5. oktobra 2016 na spletnem naslovu http://www.pivka.si/files/other/news/102/52187_200925.%20to%20C4%8Dka_Sklep%20o%20potrditvi%20za%20C4%8Dasnih%20upravljaljskih%20smernic%20KPPPJ.pdf
8. Mihalič, T. (1995). *Ekonomija okolja v turizmu*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta
9. Mihalič, T. (2006). *Tajnostni turizem*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta
10. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. (b.l.a). *Analiza stanja ekološkega kmetovanja*. Najdeno 17. novembra 2016 na spletnem naslovu http://www.mkgp.gov.si/si/delovna_podrocja/kmetijstvo/ekolosko_kmetovanje/analiza_stanja_ekoloskega_kmetovanja/
11. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. (b.l.b). *Označevanje*. Najdeno 17. novembra 2016 na spletnem naslovu http://www.mkgp.gov.si/si/delovna_podrocja/kmetijstvo/ekolosko_kmetovanje/oznacevanje/
12. Eurostat Statistics Explained. (2016, oktober). *Organic farming statistis*. Najdeno 13. januarja 2017 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Organic_farming_statistics
13. Federal Ministry of Agriculture, Forestry, Environment and Water Management. (2015, februar). *Organic farming in Austria*. Najdeno 31. januarja 2017 na spletnem naslovu file:///C:/Users/Andrej/Downloads/7_Broschuere_biologische_Landwirtschaft_E_A5_2015_02_DRUCK.pdf
14. Podmenik, D. (2012). *Trendi in perpektive ekološkega kmetijstva s poudrom na Sloveniji in Slovenski Istri*. Ljubljana: Založba Vega. Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana.
15. Podmenik, D., Jurinčič, I., Balažič, G., Horvat, A. & Kerma, S. (2012). *Turizem na ekoloških kmetijah v Sloveniji*. Najdeno 12. oktobra 2016 na spletnem naslovu

- http://www.academia.edu/9838360/Turizem_na_ekolo%C5%A1kih_kmetijah_v_Sloveniji
16. Združenje turističnih kmetij. (b.l.). *Pogoji za opravljanje turistične dejavnosti na kmetiji*. Najdeno 14. septembra 2016 na spletnem naslovu <http://www.turisticnekmetije.si/pogoji-za-opravljanje-turisticne-dejavnosti-na-kmetiji>
 17. GZS Območna zbornica za severno Primorsko. (2013, oktober). *Raziskava trga Avstrija- Ruralni turizem*. Najdeno 12. januarja 2017 na spletnem naslovu <http://www.icon-project.eu/docs/wp/5/ricerche/avstrija%20-%20ruralni%20turizem.pdf>
<http://www.turisticnekmetije.si/pogoji-za-opravljanje-turisticne-dejavnosti-na-kmetiji>
 18. Rode, J. (2012a). Odločitev za ekološko kmetijstvo. Pomen prave izbire! *Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije*. Najdeno 12. oktobra 2016 na spletnem naslovu <http://www.kgzs.si/Portals/0/Gradiva/ekolosko%20kmetijstvo.pdf>
 19. Rode, J. (2012b). Ekološko kmetijstvo. Ali je za mene? *Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije*. Najdeno 12. oktobra na spletnem naslovu http://www.kgzs.si/Portals/0/Gradiva/ekolosko%20kmetijstvo_ali%20je%20za%20mene.pdf
 20. RRA Notranjsko-kraške regije. (2014, december). *Regionalni razvojni program Primorsko- notranjske regije za obdobje 2014-2020*. Najdeno 10. oktobra 2016 na spletnem naslovu http://www.rra-zk.si/materiali/priloge/slo/rp-nkr-2014-2020-s-popravki_april-2014.pdf
 21. The international ecotourism society. (b.l.) *What is ecotourism?* Najdeno 10. oktobra 2016 na spletnem naslovu <https://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism>
 22. Ekoturist. (b.l.). V *Turistični terminološki slovar*. Najdeno 30. maja 2017 na spletni strani <http://www.termania.net/slovarji/turisticni-terminoloski-slovar/3475354/ekoturistekoturistka>
 23. *Ste za turizem v sožitju z naravo*. (2015). Najdeno 6. januarja 2017 na spletnem naslovu <http://siol.net/trendi/odkrivaj-slovenijo/ste-za-turizem-v-sozitu-z-naravo-390891>
 24. Uredba o dopolnilnih dejavnosti na kmetiji. *Uradni list RS* št. 45/08, 57/12, 90/12 – *ZdZPVHVVR*, 26/14 in 35/15.
 25. *Znamka Zeleni kras*. Najdeno 15. septembra 2016 na spletnem naslovu <http://zelenikras.si/si/zeleni-kras/znamka-zeleni-kras>
 26. Žvikart, M., Mavri, U., Štepec, D., Prah, J., Strniša, A., Ravnikar, L. & Rogelj Škafar, B. (2016). Praktični vodnik za ljudi, ki bogatijo varovana območja in ohranjajo tradicijo. *Ribiški sklad*. Najdeno 14. septembra 2016 na spletnem naslovu http://www.ribiski-sklad.si/f/docs/Dokumenti/Prirocnik_varovana_obmocja_splet.pdf